

Anmälningar och notiser

Den kommunikativa processen och maktens mekanismer – hur sätter man fingret på den "kulturen"?

Martin Kylhammar & Jean-François Battail (red.), *Det vanställda ordet: Om den svåra konsten att värna sin integritet*. Stockholm: Carlssons, 2006.

Vilken betydelse har egentligen begrepp som media, kommunikation och information när det gäller att försöka karakterisera vårt moderna och alltid uppkopplade samhälle? Och hur värnar människor sin utsatthet när dessa maktens "redskap" trycker på, när den kommunikativa processen läggs som en matta över det vardagliga levda livet? Finns det längre något utrymme för den personliga integriteten?

Den ökande tillgängligheten har en tendens att faktiskt krympa det privata rummet. I ett samhälle som definierar

sig som demokratiskt skapas inte sällan en obalans eller disharmoni emellan experter och lekmän, mellan invigda och oinvigda, mellan lärda och icke lärda, mellan de som har tolkningsföreträde och de som inte har något forum att göra sig hörda ifrån. Detta är inte oproblematiskt, och det är lätt att som enskild person hamna på undantag. Kommunikationen tenderar att influeras och påverkas av sådant som kön, klass, etnicitet eller status; även val av bostadsort (det kan ibland vara stora skillnader på att bo i storstad eller på lands(o)bygd), kan (för att nu tala dagens politikerspråk) göra skillnad.

Vi borde i det moderna samhället kunna betraktas som fria och likvärdiga människor, men det fungerar inte alltid som vi tänkt oss. Kommunikationen mellan människor kan snedvridas på grund av mer eller mindre synliga strukturer och krafter i det omgivande samhället. Legitima anspråk och personers auktoritet kan därmed upplevas som både vacklande och varierande.

Vad tenderar då detta att resultera i, hur fredar vi

egentligen vår integritet och det tilldelade personliga utrymmet? Kanske är det så att de riktigt grova hoten, de uppenbara lögnerna, propaganda, markerad desinformation och censur, är allt för tydliga för att de skall vara något problem. Mer problematiskt kan det vara med de mer mjuka mekanismer som försåtligt och subtilt kommunicerar budskap som de inblandade aktörerna inte nödvändigtvis är helt medvetna om.

Det är kring dessa för vår samtid så centrala frågor, om hur vi skall förhålla oss "gentemot masskommunikationens, vetenskapens och politikens manipulerande makt", som Martin Kylhammar och Jean-François Battail redigerat boken *Det vanställda ordet*. Medförfattare är Viveka Adelsvärd, Peter Aronsson, Emma Eldelin, Vincent Fournier, Lars-Christer Hydén, Lars Ingelstam, Rune Johansson, Sven-Eric Liedman, Per Linell, Patrik Lundell, Ann-Sofie Ohlander, Lisbeth Sachs, Sofia Seifarth och Cecilia Wadensjö.

Boken är en slags pendang till ett tidigare bokprojekt, *På väg mot en kommunikativ*

demokrati? (2003). Temat i den boken var att fokusera på det spänningsfyllda förhållandet mellan kommunikation och kunskap i den moderna demokratin, och man tog sin utgångspunkt i Jürgen Habermas' tankar om det kommunikativa handlandet.

I föreliggande bok, *Det vanställda ordet*, har den röda tråden förts vidare, men här är det maktfrågorna som är det bärande temat. Syftet är att med olika exempel försöka belysa maktens mekanismer och auktoritära drag, en mörkare sida, i den kommunikativa processen. Författarna skriver om maktspel individer emellan, men framför allt om den svåra konsten att som enskild individ värna den personliga integriteten. Spektrat är brett och drar sig inte för att också vara mångfresande. Allt ifrån Ann-Sofie Ohlander som i den inledande artikeln har studerat de kommunikationssvårigheter som kan uppstå mellan psykiskt sjuka patienter och vårdpersonal; det kan här handla om både omedveten makt och om symboliskt våld. En motpol kan sägas vara bokens avslutande artikel där litteraturvetaren Vincent Fournier skriver om hur en mytisk diskurs om det svenska och om svenskarna i Frankrike över tiden har traderats ända fram till våra dagar. Här handlar det om hur skilda kulturer konstruerar den andra på ett sätt som främjar det egna. Makt kan utövas i olika former således.

Boken tar sitt avstamp i en diskussion kring Pierre Bourdieus sociologi. Kylhammar och Battail framhåller hur Bourdieu med skilda utgångspunkter alltsedan 1960-talet har analyserat "relationer mellan kommunikation, kultur och makt i en sociologi som fokuserar på dominansförhållanden". Här skiljer han sig från Habermas som i sitt arbete *Teori om det kommunikativa handlandet* (1981) talar om en kommunikation mellan människor där ingen gör sig till den andres herre. Habermas pekar på möjligheten för en kommunikation på lika villkor, där "de som kommunicerar måste komma fram till en gemensam innebörd av det som sägs", det handlar om att det skall finnas en mening, "en intersubjektiv kommunikativ gemenskap, som är åtkomlig och tillgänglig för den som kan språket". "Kommunikativ kompetens" är det begrepp som Habermas introducerat för detta synsätt. Bourdieu har sökt sig fram på andra vägar och menar att Habermas inte har tagit tillräcklig hänsyn till maktförhållanden. Bourdieu menar att det rationella kommunikativa utbytet lika väl kan ses som "en fiktion som vilar på förtigandet av de sociala villkoren för det språkliga bruket".

Nu är frågor om kommunikation, makt och vanställelse ett område som inte enbart har intresserat kommunikationsteoretiker och sociologer. Ytterligare ett spår som

diskuteras i denna bok är hur man skall se på "vetenskapens tvetydiga roll i förhållande till det offentliga samtalet och till drömmen om en icke vanställd kommunikation". Frågan har således även en vetenskapshistorisk dimension. Tidigt drogs spelreglerna upp i de lärda republik, och universiteten blev snabbt exkluderande institutioner. De auktoritära dragen är inte svåra att urskilja. Doktors-hatten och professorstiteln har länge varit särskiljande. Kunskap är makt – visst är det så. Och den makten kommuniceras och informeras – ofta inte helt oblygt. Att tillhöra den lärda världen är i hög grad att delta i ett exklusivt projekt. Hur skall man egentligen se på relationen mellan vetenskapen och medborgaren, mellan den vetenskapliga saklighetsdiskursen och den personliga integriteten, frågar sig Kylhammar och Battail.

Att kommunikation är resultatet av olika former av mänsklig interaktion, är något som är uppenbart för de flesta. Med denna infallsrika (och därtill väldisponerade) bok får man redskap för både nya och vidare funderingar kring detta fält. Den sammanfattande frågan handlar om var "det ofrånkomliga mötet mellan vetenskap och politik, kunskap och makt, elit och folk skall äga rum".

Roger Jacobsson
Kulturella Perspektivs
redaktör